

Araştırma Makalesi • Research Article

ABDULLAH RABTEKÎ'NİN (ö. 1159/1746) “RİSÂLE FÎ BEYÂNİ MEZHEBİ'T-TÂİFETİ'L-YEZİDİYYE VE HÜKMİ EMVÂLİHİM” ADLI ESERİNİN TAHLÛL, TAHKİK VE TERCÜMESİ*

Analysis, Investigation and Translation of Abdullah Rabtekî's (d. 1159/1746) work named “Risâle fî Beyâni Mezhebi' al-Taifeti'al-Yezîdiyye ve Hükmî Emvâlihîm”

Ali ASLAN^a

ÖZ

^a Dr., Milli Eğitim Bakanlığı,
İstanbul/Turkey, e-
Mail:ali_aslan29@yahoo.com
ORCID:0000-0002-7748-278.

“Yezîdi mezhebinin ve mallarının hükmünün beyanı” başlıklı bu makale, Süleymaniye kütüphanesinde kayıtlı bulunan Abdullah er-Rabtekî'ye ait olan Yezîdilerle ilgili bir risâle incelenmiştir. Abdullah Rabtekî bu risâlesinde Yezîdilerin İslâm'a karşı tutumlarını, kaç gruba ayrıldıklarını ve bu grupların inançlarını anlaşılır bir şekilde ifade etmiştir. Ayrıca bu taifenin ve mallarının İslam hukukuna göre hükmünün ne olduğunu bazı kaynaklara atıfta bulunarak açıklamıştır. Daha önce bir bütün olarak tahkiki yapılmayan bu çalışma ile özelde bu alanda araştırma yapanlara katkı sağlamak genelde ise ilim dünyasının istifadesine sunmak amaçlanmıştır. Bu amaçla risâle tahkik edilip Türkçe 'ye tercüme edilmiştir. Yezîdilikle ilgili yazma bir eserin üç boyutlu bir şekilde ele alarak bilim alanımıza katkı sunmak nihai hedefimizdir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Mezhepleri Tarihi, Yezîdiler, Adiy b. Müsafir, Cilve, Lâleş.

ABSTRACT

In this article, a tract related to the Yazidis belonging to Abdullah er-Rabteki, registered in the Süleymaniye Library, was dissected. Abdullah er-Rabteki expressed the attitudes of the Yazidis towards Islam, how many groups they were divided and the beliefs of these groups in an understandable way. In addition, this group and its property according to Islamic law has been described by reference to some sources. In this study, which has not been done before, it has been aimed to contribute to the researchers in this field in particular and to present them to the benefit of the world of science in general. For this purpose, tract was inquired and analyzed and then translated into Turkish. Our ultimate goal is to contribute to our field of science by addressing a work of writing about Yazidism in three dimensions.

Keywords: History of Islamic Sects, Yazîdis, Adiy b. Müsafir, Cilve, Lalish.

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

GİRİŞ

Tam adı Şeyhü'l kurra el-Hâc Abdulgafur b. el-Müderriş Molla Abdullah b. Molla Ahmed ez-Zîzî b. Hasan b. Ahmed el-Kürdî eş-Şafîî el-Kâdirî el-Abbâsî el-Mûsulî'dir. Akra'nın kazasına bağlı olan "Rabtek" köyüne nispetle Rabtekî olarak da isimlendirilmektedir (Ferec, 2012, 187-188). Abdullah Rabtekî 1060-1650 yıllarında dünyaya gelmiştir.¹ Abdullah Rabtekî ilim öğrenmek için değişik merkezlere yolculuk yapmıştır. Kürt âlimlerden ders almıştır. Abdullah Rabtekî Musul'da iskân ettiğiinden dolayı Musulî olarak isimlendirilmiştir. Müderriş olarak ta bilinen Abdullah Rabtekî değişik mescitlerde ders vermiştir. Aynı şekilde "müderrişin mescidi" olarak ta bilinen evinin yakınındaki mescitte de dersler vermiştir. (Düski, 2008, 824).

Abdulgafur er-Rabtekî; eş-Şeyh Sultan el-Ceburi, eş-Şeyh İbrahim b. Mustafa el-Musulî'den Geylani camiinde ve eş-Şeyh Ömer b. Hüseyin el-Ceburi'den muhtelif dersler okumuştur. (Ferec, 2012, 188-189).

Rabtekî hocalarından öğrendiği ilmi öğrencilerine aktarmayı da kendisine vazife kabul etmiş ve bu amaca yönelik öğrenciler yetiştirmiş bir âlimdir. Bu meyanda Seyyid Musa el-Haddadî, Seyyid Yahya el-Müftî ve Seyyid Hamdu'l-Cümeylî ders verdiği öğrencilerinden bir kaçıdır. (Hüseynî, 1988, 824).

Rabtekî öğrenci yetiştirmenin yanında farklı alanlarda önemli eserlerde kaleme almıştır. Bunlardan bir kaç şunlardır:

- el-Mîzânu'ş-Şarâniye,
- Şerhu't-Telhîsu'l-Muhtasar,
- el-Kavlü'l-Mübîn,
- et-Tavdîh,
- Risâle fi Beyâni Taifeti'r-Râfıza,
- Kıssatun Teveddüdi Cârîyeti'l- Attar (Ferec, 2012, 189),
- Risâle fi İbadât,
- Risâle fi Usûli'd-din,
- ez-Zecr ba'de'l-Kebâir,
- Risâle mâ lâ bûdde minhu min Marifeti Akâidi'l-İslâm,
- Dâbitatu'l-İşkâl, Risâletün Tebhasu an Katli'l-Mü'mini ve Gasbı Mâlihi,
- Risâletün fi Halkı'l-Âmâl,
- Nehcü'l-Menhec fi Fıkhı'ş-Şâfiyye,
- Şerhu'l-Minhâc, Zevâhiru'z-Zevâcir,
- el- Minhâc fi Ahkâmi'l-Öşri ve'l-Harac (Selefi, 2008, 825-826).

Rabtekî siyasilerle olan ilişkilerine dikkat eden bir âlimdi. Kendisine gelen hediyelerin helâl olduğuna kani olduktan sonra kabul ettiği ifade edilmektedir. Halkın ihtiyaçlarının karşılanması için sultanlara gittiğinde yeme-içme gereği hâsıl olmasın diye oruçlu olmayı tercih ettiği de Rabtekî hakkında nakledilen bilgiler arasındadır. (Selefi, 2008, 824).

¹ Abdullah Rabtekî'nin doğum tarihi ile ilgili farklı tarihlendirmeler mevcuttur. Kusay Hüseyin Âl-i Ferec farklı görüşlere yer vermekle beraber Abdullah Rabtekî'nin doğum tarihi olarak 1090 yılını tercih etmiştir. Bkz: (Ferec, 2012, 188).

Rabdeki'nin zaman zaman Devlet-i Âl-i Osmaniye'yi ziyaret ettiği de nakledilmiştir. Takvası ile bilinen müellif hicri 1147 yılında hac vazifesini yerine getirmiştir. (Hüseynî, 1988, 117; Selefî, 2008, 824).

Rabtekî 1159/1746 yılında vefat etmiş ve Musul'a defnedilmiştir. (Selefî, 2008, 285; Ferec, 2012, 190).

1. “RİSÂLE FÎ BEYÂNİ MEZHEBİ'T-TAİFETİ'L-YEZİDİYYE VE HÜKMI EMVÂLİHİM” ADLI RİSÂLESİ

1.1. Risâle'nin Yazma Nüshası ve Eserin Abdullah Rabtekî'ye Âidiyeti

1.1.1. Risâle'nin Yazma Nüshası

Klasik kaynaklarda Hezihi Risâle Fî Beyânî Mezhebi't-Taifeti'l Yezidiyye ve Hükmi Emvâlihîm adlı bir eser yer almamaktadır. Son dönemlerde yazılan bazı biyografî eserlerinde Abdullah Rabtekî'nin Yezîdîlere reddiye niteliğinde ve onlarla savaşmanın lüzumunu ihtiva eden bir risâle yazdığı ifade edilmektedir. (Selefî, 2008, 286; Duyuci, 1974, 232). Abdullah Rabtekî'ye nispet edilen yazmanın tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde bulunmaktadır. Yaptığımız çalışmalar neticesine tahkikini yaptığımız yazmanın ne Türkiye kütüphanelerinde ne de bakabildiğimiz kadarıyla dünya kütüphanelerinde başka bir nüshasına ulaşamadık. Çalışmamız sadece Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan tek nüshaya dayanmaktadır.

1.1.2. Risâlenin Özellikleri

Risâle Süleymaniye Kütüphanesi, İzmirli İsmail Hakkı Koleksiyonu, 1092 numarada kayıtlıdır. Özelliklerini şöyle özetlemek mümkündür:

Risâle, 1b varağında şu ibarelerle başlamaktadır:

هذه رسالة في بيان مذهب الطائفة اليزيدية و حكم أموالهم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وبه ثقتي،

اللهم الهما الصواب وفصل الخطاب وجنبنا الغي والإرتياب، وهب لنا من لدنك رحمة إنك أنت الوهاب

Risâle 5a'de şu ibarelerle bitmektedir:

والحال إنا مأمورون بأن نقول الحق أنى كنا ولا نخاف في الله لومة لائم وفقنا الله لما يجب ويرضي إنه خبير الموفقين،

تمت هذه الرسالة التي هي من مؤلفات أعلم علماء زمانه الزاهد الورع المرحوم الشيخ عبد الله أفندي الربنكي، توفي في سنة

١١٥٩هـ

Biyografî kitaplarında risâlenin adı farklı geçmekle beraber tahkikini yaptığımız risâlede kullanılan başlık “هذه رسالة في بيان مذهب الطائفة اليزيدية و حكم أموالهم” şeklindedir. Risâle nesih hattıyla yazılmıştır. Okunaklı bir hatla yazılmakla beraber sayfa içlerinde ve kenarlarında tashihler ve ilaveler vardır. Her sayfada ortalama 19 satır bulunmaktadır.

Risâlenin sonunda her ne kadar “bu risâle tamamlandı” ibaresi yer alsın da risâlenin müstensihinin kim olduğu ve hangi tarihte istinsah edildiğine yer verilmemiştir.

1.1.3. Risâlenin Anonim Rivayetler Bakımından Değerlendirilmesi

İslâm Mezhepleri Tarihi diğer bilim dallarında olduğu gibi bir takım ilkeleri kendisine esas almalıdır. Bağımsız bir bilim dalı olarak ortaya koyduğu görüşleri mutlaka bir kaynağa dayandırmalıdır. Ortaya konan görüşlerin kim tarafından söylendiği, nerede ve ne zaman söylendiği gibi hususlar mutlaka açıklığa kavuşturulmalıdır. Bu bağlamda İslâm Mezhepleri Tarihi ile ilgili yazma eserlerde en fazla

karşılaşılan sorunlardan biri de anonim rivayetlerdir. "Onlardan bir grup şöyle dedi, onlar hakkında şöyle denildi" veya "Sözüne güvendiğim bir arkadaşımın onlarla ilgili şöyle dediğini duymuştum" gibi anonim rivayetlerle bir fırka liderini ya da bir fırkayı aşağılamak veya söylemediği sözleri söylemiş gibi göstererek fırka mensuplarını yargulamak amaçlanmıştır. Bu aşağılayıcı, dışlayıcı ve daha ağır ifadesi ile tekfir edici üslubun yazma eserlerde oldukça sık kullanıldığı görülmektedir.

Abdullah Rabtekî'nin, "Risâle fi Beyâni Mezhebi't-Tâifeti'l-Yezîdiyye ve Hükmi Emvâlihim" adlı eseri bu tür örneklerin kullanıldığı yazma risalelerden biridir.

Abdullah Rabtekî, Yezîdîlerin İslâm'ın haram kıldığı hususları helâl kabul ettiklerini ve İslâm'ın mukaddesatına saldırdıklarını ifade ederken bu anonim rivayetlerden birine 1b'de şöyle yer vermektedir: "Sözüne güvendiğim bir arkadaşımın onlarla ilgili (Yezîdîlerle) şöyle dediğini duymuştum". Abdullah Rabtekî'nin risâlesinde yer verdiği bu cümle kim tarafından, nerede ve ne zaman söylendiği bilinmemektedir. Aynı şekilde 2b'de bu taifenin üç gruba ayrıldığı yönündeki tasnifini yaparken de bu bilgiyi başkalarından duyduğunu söylemektedir. Bu tür yaklaşımlar risâle kaleme alan kişiye kolaylık sağlayabilir. Bu rivayetlerle taraftarlarını ziyadesiyle memnun edebilir. Öte yandan bu anonim rivayetler risâlenin kıymetini zedeleyecek ve okuyucunun sağlıklı bilgiye ulaşmasına engel olacaktır.

1.1.4. Risâlenin Abdullah Rabtekî'ye 'Âidiyeti

Yazma eserlerde genellikle yazmanın kapağında ya da yazma eserin ilk varlığında müellifin adı zikredilir. Son varakta ise müstensih'in adı ve eseri hangi tarihte istinsah ettiği yer alır. Tahkikini yaptığımız bu yazmanın ne kapağında ne de ilk varlığında müellifin adı yer almamaktadır. Müellifin adı son varığın sonunda geçmektedir. Bu kayıttan hareketle tahkikini yaptığımız eserin Abdullah Rabtekî'ye ait olduğunu kanaatindeyiz.

Eser, üslup yönünden açık, anlaşılır ve akıcı bir şekilde yazılmıştır. Abdullah Rabtekî'nin diğer eserlerine ulaşamadığımızdan tahkikini yaptığımız eseri üslup yönünden müellifin diğer eserleri ile karşılaştırma imkânımız henüz olmamıştır.

1.2. Risâlenin İçerik ve Tahlili

Abdullah Rabtekî ilk olarak Yezîdîlerin İslâm mukaddesatına ve Müslüman âlimlere karşı takındıkları tavrı ele almaktadır. İslâm mukaddesatını ve âlimlerini aşağılayıcı bir metot izlediklerini söylemektedir. Rabtekî, Şeyh Fahreddin'in Yezîdîler katındaki kıymetine temas etmekte ve sözlerinin Yezîdîler için bağlayıcı olduğunu söylemektedir. Karşılıklı rızaya dayanması halinde zinanın Yezîdîler için câiz olduğunu ifade etmektedir. Fakat bu bilgileri Yezîdî kaynaklarından okumadığı anlaşılmaktadır. Bu bilgileri bir arkadaşından duyduğunu söylemektedir. Bu arkadaşının da bu bilgileri Cilve isimli kitapta gördüğünü zikretmektedir. Fakat bazı çalışmalarda iddia edildiği gibi Cilve adlı kitabın Şeyh Fahreddin tarafından yazıldığına temas etmemektedir. (Turan, 1986, 150). Hatta yazmadaki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla Abdullah Rabtekî Cilve adlı eseri görmemiştir.

Abdullah Rabtekî Yezîdîlerin Adiy b. Müsafir'e ilahi bir misyon yüklediklerine temas ederek bu taifeyi üç başlık altında ele aldığı görülmektedir. Yezîdîlerin bir kısmı Adiy b. Müsafir'i ilah olarak görmektedir. İkinci bir grup Adiy b. Müsafir'in ilahlık konusunda Allah'a ortaklık yaptığını, semâdaki işlerin Allah'ın kontrolünde, yeryüzündeki işlerin ise Adiy b. Müsafir'in yetkisinde olduğunu söylemektedir. Üçüncü gruba göre ise Adiy, Allah'ın katında Vezir'i A'zam makamındadır. Ona danışmadan ve izni olmadan hiçbir şey yapmamaktadır. Burada mitolojik ve menkıbevi yönü ağır basan ve ilahlaştırılan bir Adiy b. Müsafir inancı olduğu ortadadır. Adiy b. Müsafir'e gösterilen saygı ve kutsiyetin zamanla kabrinin kible olmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Her ne kadar son dönemlerde Şeyh Adiy'in Yezîdîlikteki rolünün göz ardı edilmesi, Şeyh Adi'nin tarihsel kişiliğini sorgulayan yaklaşımlar olması, Şeyh Adiy ve Yezîdîlikteki konumunu dışlayan yaklaşımlar olsa da Abdullah b. Rabtekî risâlesini Şeyh Adiy b. Müsafır'ı merkeze alarak yazdığı gözükmektedir. (Bozan, 2012, 31 vd.)

Abdullah Rabtekî, Yezîdîlerin ehl-i hakla karşılaştıklarında takıyye yaptıklarını ve Müslüman gibi davrandıklarına temas ederek bâtinî fırkaların ortak bir özelliğine işaret etmektedir. (Rabtekî, ty., vr: 3a).

Risâlenin son kısmında Abdullah Rabtekî, Yezîdîler'in dinen hangi konumda olduklarını (müşrik, mürtet gibi), çocuklarına ve mallarına nasıl muamele edileceğini ehl-i sünnet kaynaklarına atıfta bulunarak açıklamaya çalışmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla atıfta bulunduğu kitaplardaki bilgilerle risâlede zikrettiği bilgiler uyumlu gözükmektedir.

Yapılan araştırmalarda her iki kitabın asıllarının Kürtçe olduğu söylenmektedir. (Turan, 1986, 152). Aynı şekilde Yezîdîlerin Kurmançî lehçesini konuştukları da bilinmektedir. (Turan, 1986, 59-60). Yezîdîlerin asıllarının Arap olduğu söylenmekle beraber “ bugün kuzeydoğu Anadolu da yaşayan Yezîdîler içerisinde de bazılarının saçlarını uzatmaları, dudaklarını ve kaşlarını örten, burun deliklerinden ve kulaklarından çıkan kılları kesmediklerinden dolayı Türkler tarafından ‘kıllı Kürt’ lakabı ile anıldıkları da görülmektedir.” (Turan, 1991, 59). Çevredeki dini gruplar tarafından dağlı Kürtler olarak ta tanımlanmaktadırlar. (Aydemir, 2010, 8). Bununla beraber bazı Yezîdîler Kürt olmadıklarını, Ezdâi olduklarını, Ezdâiliğin ayrı bir ırk olduğunu ve bu ırk mensuplarının da aynı zamanda Yezidi olduklarını söylemektedirler. (Aydemir, 2010, 19). Kürt kökenli bir âlim olan Abdullah Rabtekî, ne Yezîdîlerin Cilve isimli eserlerinin hangi dilde yazıldığına ne de Yezîdîlerin etnik kökenine dair bilgi vermektedir.

2. “RİSÂLE FÎ BEYÂNİ MEZHEBİ’T-TAİFETİ’L-YEZİDİYYE VE HÜKMI EMVÂLİHİM” ADLI RİSALENİN TAHKİKİ

2.1. Tahkikte İzlenen Yöntem

Tahkikte eserin tek nüshası olan Süleymaniye Kütüphanesi nüshası dikkate alınmıştır. Tahkiki yapılan metnin daha anlaşılır hale getirilmesi için metne köşeli parantez içinde başlıklar ilave edilmiştir. Ayetler harekeli olarak olduğu gibi yazılmış ve çiçekli parantez içerisinde gösterilmiştir. Ayetlerin referansları sırasıyla sûre ismi, sûre ve âyet numarası şeklinde ifade edilmiştir. Metinde geçen ayetlerin referansları dipnotlarda verilmiştir. Önem arz eden kelime ya da ibareler tırnak içinde « » gösterilmiştir. Gerek görülmesi halinde ilgili kelime ve ibareleri harekelenmiş, varakların ön yüzünü “و” arka yüzünü “ظ” harfi ile gösterilmiştir. Türkçe kısmında varakların ön yüzünü “a” arka yüzünü ise “b” harfi ile gösterilmiştir. Ayrıca metnin doğru bir şekilde paragraflara ayrılmasına ve noktalama işaretlerinin doğru yazılmasına azami derecede ihtimam gösterilmiştir.

2.2. Risâlenin Tahkiki

كلمات

في بيان مذهب الطائفة اليزيدية وحكمهم وحكم أموالهم الكائنة بأيديهم

المؤلف

عبد الله بن أحمد بن حسن بن أحمد الزبيدي الربنكي

المتوفى 1137 هـ / 1724 م

تحقيق

علي أصلان

هـ - 2019 م 1439

هذه رسالة في بيان مذهب الطائفة اليزيدية وحكم أموالهم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وبه ثقتي،

اللهم ألهمنا الصواب وفصل الخطاب وجنبنا الغي والعي والإرتياب، وهب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب
أما بعد:

فهذه كلمات في بيان مذهب الطائفة اليزيدية وحكمهم وحكم الأموال الكائنة بأيديهم

اعلم انهم متفقون على أباطيل من عقائد وتأويل كلها مما يوجب الكفر العتيد والضلال البعيد، فمنها:

إنهم ينكرون القرآن والشرع ويزعمون أنه كذب، وأن مثل هذيانات الشيخ فخر² هي المعتمد عليها، والتي يجب ان يتمسك بها ولهذا يعادون علماء الدين ويبغضونهم بل إن ظفروا بهم يقتلونهم بأشنع قتل، كما وقع غير مرة وان وقعت الكتب الإسلامية بأيديهم يلقونها في القاذورات بل يمزقونها ويتعوطون ويبولون عليها وذلك مشهور لا ستره به.

[موقفهم من الشريعة وفق ما ذكره عبد الله الربيتكي]

ومنها: أنهم يحلّون الزنا اذا جرى بالتراضي، أخبرني من أثق بخبره أنه رأى ذلك مسطورا في كتاب لهم يسمونه جلوه، ينسبونه الى الشيخ عدي³

ومنها أنهم يفضلون عديا، على رسول الله -ﷺ- بمراتب بل يقولون أنه لا مناسبة بينهما.

ومنها أنهم يصفون الله تعالى بصفات الأجسام كأكل والشرب والقيام [1ظ] والعود وغيرها.

ومنها أنهم يحكون حكايات في شأن الله -تعالى- ورسوله -صلى الله تعالى عليه وسلم- وعدي تشتمل على ذكر يذلل الله -تعالى- ورسوله بين يدي عدي، وعلى تحقير شأنهما والإستهزاء بهما وتضجره عن تردّد بهما اليه واستغناؤه عن صحبتتهما وملاقاتهما، وغير ذلك مما يجب تنزيه شأن الله -تعالى- ورسوله عنه.

ومنها أنهم يمتنعون شيوخهم من زواجهم ومحارمهم ويستحلون ذلك بل يعتقدون به خيرا.

ومنها أنهم يصرحون بأنه لا فائدة في الصلاة ولا بأس في تركها وهي ليست بواجبة بل الواجب طهارة القلب وصفاته.

ومنها أنهم يعتقدون أن اللالش⁴ أفضل من الكعبة وأنه لا فائدة في زيارتها لمن يقدر على زيارة اللالش.

² الشيخ فخر الدين بن الشيخ أبي المفاخر عدي، اعتمد عليه أخوه الشيخ حسن في تنظيم الحركة- اليزيدية- لما له من قوة حجة وعلم وتدبير، فكان يدبر معه أمور الدعوة، ولما اختلف الشيخ حسن كان الشيخ فخر الدين مرجع الحركة في الأمور الروحية، وصادر التعاليم التي تؤيد دعوتهم، فكان الوسيط بينهم والشيخ حسن الذي اختلف وانقطع عنهم. سعيد الديوه جي، اليزيدية، المؤسسة العربية للدراسات والنشر، بيروت، الطبعة الأولى، 2003، ص:88.

³ الشيخ عدي بن مسافر ابن إسماعيل بن موسى بن مروان بن الحسن بن مروان الهكاري، (467هـ تقريبا، 557هـ)، شيخ الطائفة العدوية، أصله من البقاع غربي دمشق، من قرية بيت نار، ثم دخل إلى بغداد فاجتمع فيها بالشيخ عبد القادر والشيخ حماد الدباس، والشيخ عقيل المنبجي، وأبي الوفا الحلواني، وأبي النجيب السهروردي وغيرهم، ثم انفرد عن الناس وتخلّى بجبل هكار وبنى له هناك زاوية واعتقده أهل تلك الناحية اعتقادا بليغا، حتى إن منهم من يغلو غلوا كثيرا منكرا ومنهم من يجعله إلها أو شريكا، ثم إنهم تركوا الصلاة المفروضة واستباحوا الفروج، وقام حسن البواب أحد خدام الشيخ بالادعاء ان الشيخ نقل إليه ذريته، وبسبب هذا الغلو قام عليهم بعض أمراء تلك المناطق فقتلوا منهم وقاموا بنيش قبر الشيخ عدي وحرق رفاتة لوأد تلك البدعة، ثم صار لاتباعه حقد على كل من يسمى فقيه وصاروا يقتلونه إذا قدروا عليه. الكامل في التاريخ، المؤلف: أبو الحسن علي بن أبي الكرم محمد بن محمد بن عبد الكريم بن عبد الواحد الشيباني الجزري، عز الدين ابن الأثير (المتوفى: 630هـ)، تحقيق: عمر عبد السلام تدمري، الناشر: دار الكتاب العربي، بيروت - لبنان،

الطبعة: الأولى، 1417هـ / 1997م، (9/ 297)؛ البداية والنهاية، المؤلف: أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير القرشي البصري ثم الدمشقي (المتوفى: 774هـ)، تحقيق: عبد الله بن عبد المحسن التركي، الناشر: دار هجر للطباعة والنشر والتوزيع والإعلان، الطبعة: الأولى، 1418 هـ - 1997 م، سنة النشر: 1424هـ / 2003م، 397/16؛ السلوك لمعرفة دول الملوك، المؤلف: أحمد بن علي بن عبد القادر، أبو العباس الحسيني العبيدي، تقي الدين المقرئزي (المتوفى: 845هـ)، المحقق: محمد عبد القادر عطا، الناشر: دار الكتب العلمية - لبنان/ بيروت، الطبعة: الأولى، 1418هـ - 1997م، 369/6.

ومنها أنهم يسجدون للثالثل ولكل مكان شريف بزعمهم وخصوصاً لعلم عديّ، فأنهم يدعون أن من لا يسجد له كافر، ومعلوم أن هذا السجود كسجود للصنم والشمس بل هو [لا] كالسجود بين يدي الأمراء والعلماء والمشايخ، فإنه يحتمل وجهين دون هذا وإن كان هذا مكابرة ظاهرة

ومنها أنهم يعتقدون أن عدياً يجعل أمته يوم القيامة في طبق ويحمله على رأسه، ويذهب به إلى الجنة على رغم الله وملائكته.

[فرقهم كما بينها عبد الله الربيتي]

فهذه هي بعض أقوالهم [2] والفضيحة وأفعالهم القبيحة، وقد تواتر عندي ممن خالطهم واستخبر أحوالهم، ثم إنني سمعت غير واحد ممن استكشف مضمرة صدورهم الخبيثة يقولون أنهم ثلاث فرق:

أحداها: غلاتهم الذين قالوا أن عدياً بن مسافر هو الله نفسه.

وثانيها: الذين يقولون أنه ساهم الله في الألوهية فحكم السماء بيد الله تعالى وحكم الأرض بيديه.

وثالثها: هم الذين يقولون أنه ليس الله، وليس شريكاً له، ولكنه عند الله بمنزلة الوزير الكبير، لا يصدر من الله أمر من الأمور إلا برأيه ومشورته، فهو لاء وهو لاء كلهم متفقون على الكفر الشديد والضلال البعيد.

والظاهر أن أصل مذهبهم على ما استقرت وتفحصت يؤول إلى الحلول⁵؛ ولذلك يوالون النصارى ويستصوبون بعض اعتقاداتهم ولا خفاء في أن هذه المذكورات كلها مما يوجب أشنع الكفر وأقبحه، فهم إذاً كفر أصلياً، كما نقل عن بعض كتب المذهب ونسب إلى أصل المذهب.

فإنه نقل عن كتاب **المتفق والمختلف**⁶ أن الظاهر من مذهب مالك إنه إذا ظهر أحكام الكفر في بلدة تصير دار حرب، وهو مذهب الشافعي وأحمد -رضى الله تعالى عنهما- واتفقوا على أنه تغنم أموالهم.

وفي **الصغير** عن أبي حنيفة -رضى الله عنه- أن البطن الأول مرتدون، والبطن الثاني [إما] كفار أصليون، [2ظ] وإما مرتدون بارتداد آبائهم الأولين، وبقوا على ذلك قرناً بعد قرن⁷.

ومن لم يكفرهم فيما لجهله بحالهم، فمعذور وشفاء العيي السؤال، وإما لعدم التمييز بين أسباب الكفر والإيمان، أو لخوفه منهم، أو لطمع فيما في أيديهم، أو الرضا بمذهبهم، أو ليمراء جُبِلَ عليه فأمره أن يخفي حالهم في قانون الشرع.

حكمهم في الشريعة الإسلامية

ثم إنهم قد يظهرون الإسلام ويتلفظون بالشهادتين، ويصلون تقيّةً وستراً لمذهبهم عند أهل الحق، فهل يصيرون بمجرد ذلك مسلمين ويعصمون دماءهم؟ أم لا بد من الرجوع عما اعتقدوا من الأباطيل كلها والندامة عليها والإقرار ببطلانها؟

والجواب: إن الظاهر من عبارة الفقهاء في باب توبة المرتد وإسلام الكافر اعتبارها وعدم قبول التوبة بدونها، قال في **الأثور**⁸: توبة المرتد وإسلام الكافر أن يشهد أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله، ويتبرء من كل دين يخالف الإسلام ويرجع من كل اعتقاد هو كفر. هذا ومعلوم أنهم لو أجبروا وأكروه وأعدوا بكل مكروه لم يتبرؤوا عن معتقدتهم في عديّ ويزيد⁹ ولائش وغير ذلك من شيوخهم.

⁴ قرية تدعى «اللائش» بضم اللام والشين المعجمة، من قرى الهكارية من أعمال الموصل، وكان أتباع الشيخ عدي بن مسافر يفضلون زيارة قبره على الحج أو زيارة بيت المقدس. ويوجد قرب قبره بئر يسمونه «زمزم» وجبل يسمونه «عرفات»، تاريخ اربل 1/ 117 - 165/2.

⁵ الحلول معناه في الاصطلاح العام: أن يحل أحد الشينيين في الآخر، وهو حلول سرياني، وحلول جوارى. يقول الجرجاني رحمه الله الحلول السرياني: عبارة عن اتحاد الجسمين بحيث تكون الإشارة إلى أحدهما إشارة إلى الآخر، كحلول ماء الورد في الورد، فيسمى الساري حالاً، والمسري فيه محلاً، والحلول الجوارى: عبارة عن كون أحد الجسمين ظرفاً للآخر، كحلول الماء في الكوز. راجع: علي بن محمد بن علي الزين الشريف الجرجاني: كتاب التعريفات، المحقق: ضبطه وصححه جماعة من العلماء بإشراف الناشر، الناشر: دار الكتب العلمية، بيروت، الطبعة: الأولى، 1983م، ص: 92.

⁶ ما وجدت الكتاب المذكور لكنني وجدت النص المنقول بحذافيره في كتاب: الإفصاح عن معاني الصحاح، يحيى بن محمد بن هبيرة، دار الكتب العلمية، بيروت، 189/2. وفي كتاب رحمة الأمة في اختلاف الأئمة، صدر الدين محمد بن عبد الرحمن بن الحسين، (ت: 780هـ)، ضبطه: محمد عبد الخالق الزناتي، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، 229/1.

⁷ لم أعر على هذه العبارة في كتابي الإمام محمد بن الحسن الشيباني، السير الصغير والجامع الصغير.

⁸ لعنه كتاب الأثور لأعمال الأبرار في الفقه الشافعي، يوسف بن إبراهيم الأردبيلي الشافعي، (ت: 779هـ)، تحقيق: محمد السيد عثمان، دار الكتب العلمية، بيروت، لبنان، 361/2.

⁹ يزيد بن معاوية بن أبي سفيان الأموي: ثاني ملوك الدولة الأموية في الشام. ولد بالمطرون، ونشأ بدمشق. وولي الخلافة بعد وفاة أبيه (سنة 60 هـ) وأبى البيعة له عبد الله بن الزبير والحسين بن علي، فانصرف الأول إلى مكة والثاني إلى الكوفة. وفي أيام يزيد هذا كانت فاجعة المسلمين بالسيط الشهيد "الحسين بن علي" سنة 61 هـ. وخلق أهل المدينة طاعته (سنة 63). وفي زمن يزيد فتح المغرب الأقصى على يد الأمير "عقبة بن نافع" وفتح "سلم بن زياد" بخارى وخوارزم. ويقال إن يزيد أول من خدم الكعبة وكساها الديباج الخسرواني. ومدته في الخلافة ثلاث سنين وتسعة

ومنه رأيهم على أنهم زنادقة وتوبة الزنديق لا تقبل [3و] في وجهه: ﴿وَإِذَا لَفُوا الدِّينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلُّوا إِلَى شَيْطَانِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ﴾ الآية¹⁰

قال في الصغير: وعليه مالك وأحمد وأبو حنيفة في أحد روايته¹¹.

قال في الروضة قال الروياني في الحلية: ¹² والعمل على هذا¹³.

وعلى التقديرين لا نزاع في حرمة في مناكحتهم، وأكل ذبيحتهم وتقديرهم في الديار الإسلامية بالجزية وغيرها، ومباشرة أنكحتهم، وفي وجوب قتلهم ومقاتلتهم، حيث لهم شوكة، وفي إهدار دمايتهم وغير ذلك.

[حكم أموالهم]

وأما حكم الأموال الكائنة في أيديهم، فإن قلنا أنهم كفرة أصليون فعلى ما نقل من المتفق والمختلف، وإن قلنا بإرتدادهم فما تلقاه صغيرهم عن كبيرهم بالموت فهو في¹⁴، إذ لا توارث بينهم كما لا يخفي، وما اكتسبوه بالمعاملات من البيع والشراء والاجارة وغيرها، وبالغصب والنهب والسرقة ونحوها.

فإن كانت هذه التصرفات صادرة منهم مع بعضهم فهو تصرف إما في الفياء وإما في المال الضائع؛ إذ ما في أيديهم لا يخلوا عن هذين القسمين كما سينكشف.

وليس لهم التصرف فيهما وإن كانت صادرة منهم مع المسلمين والذميين، فما عرف المأخوذ منه وجب رده إليه عند القدرة، لفساد معاملاتهم كما تقرّر في باب [3ظ] الردّة، وإن لم يعرف المأخوذ منه فهو من الأموال الضائعة.

فعلّم انه لا يتصور لهم مال في الغالب، ويحتمل ان يجعل موقفاً على رجوعهم أو قتلهم.

وأما ما اشتهر في الكتب من أن مال المرتد يكون موقفاً فذلك يتصور في مرتدّ كان مسلماً زماناً وحصل بيده حال إسلامه مال هو له بحكم اليد والمقابلة ثم شقي وقطع الإسلام فان تاب استمرّ ملكه وإن مات أو قتل على كفره صار فياً أو ضائعاً.

وأما الذين نحن بصددهم فليسوا كذلك فإنهم لو فرض إسلامهم وحسن حالهم كان حكم الأموال الكائنة بأيديهم على ما ذكر فكيف حال إصرارهم على كفرهم، وهذا مما لا ينبغي أن يُناقش فيه عند الانصاف وترك المراء.

فإن قيل صبيانهم محكوم عليهم بالإسلام فما حصل لهم من الأموال حال صبيانهم يجب أن يكون موقفاً فلم قلت لا يتصور لهم مال يكون موقفاً؟

قلنا: القول بإسلام صبيانهم مرجوح زيّفه صاحب الروضة، وجزم بأنهم أيضاً مرتدون كأبائهم، وبتقدير التسليم يكون تصرفاتهم أيضاً باطلة لكونهم غير مكلفين ولا ولي لهم يمكنهم من التصرفات، ويتصرّف لهم أو يقبل لهم شيئاً بالإيجاب والوصية وغير ذلك. وحال إرثهم كما ذكر فلا يتصرف لهم أيضاً مال يُجعل موقفاً كالبالغين.

وأما القول بأنه يحتمل أن [4و] يكون فيهم من ليس منهم من المسلمين والذميين أو يكون بأيديهم مال مسلم بغصب أو بسبب¹⁵ غير ذلك وتارة يقال مال الفياء والغنيمة يجب قسمته والمال الضائع يجب أن ينظر فيه الإمام فمُسَلَّم لا ينكره أحد، لكنه غير مختصّ بما

أشهر إلا أياماً. توفي في الرابع عشر من ربيع الأول سنة أربع وستين بحوارين، من أرض حمص. البداية والنهاية لابن كثير، المحقق: علي شيري، الناشر: دار إحياء التراث العربي، الطبعة: الأولى، 1988، 248/8؛ الأعلام للزركلي، الناشر: دار العلم للملايين، الطبعة: الخامسة عشر، 2002، 189/8.

¹⁰ سورة البقرة: 14/2.

¹¹ بحر المذهب، المؤلف: الروياني، أبو المحاسن عبد الواحد بن إسماعيل (ت 502 هـ)، المحقق: طارق فتحي السيد، الناشر: دار الكتب العلمية، الطبعة: الأولى، 2009 م، 422/12، وجدته في هذا الكتاب بنحو ما ذكره المؤلف.

¹² حلية المؤمن واختيار الموقن، عبد الواحد بن إسماعيل بن أحمد الروياني الشافعي، أبو المحاسن، (ت: 502 هـ)، الكتاب غير مطبوع، وقد حقق بخمس رسائل ماجستير في جامعات مختلفة.

¹³ روضة الطالبين وعمدة المفتين، المؤلف: أبو زكريا محيي الدين يحيى بن شرف النووي (المتوفى: 676 هـ)، تحقيق: زهير الشاويش، الناشر: المكتب الإسلامي، بيروت- دمشق- عمان، الطبعة: الثالثة، 1412 هـ / 1991 م، 76/10.

¹⁴ الفئى هو: ما نيل من أهل الشرك بعدما تضع الحرب أوزارها. المؤلف: ناصر بن عبد السيد أبي المكارم ابن علي، أبو الفتح، برهان الدين الخوارزمي المُطَرِّز (المتوفى: 610 هـ)، الناشر: دار الكتاب العربي، الطبعة: بدون طبعة وبدون تاريخ، ص: 346؛ البحر الرائق شرح كنز الدقائق، المؤلف: زين الدين بن إبراهيم بن محمد، المعروف بابن نجم المصري (المتوفى: 970 هـ)، وفي آخره: تكملة البحر الرائق لمحمد بن حسين بن علي الطوري الحنفي القادري (ت بعد 1138 هـ)، وبالْحاشية: منحة الخالق لابن عابدين، الناشر: دار الكتاب الإسلامي، الطبعة: الثانية - بدون تاريخ، 89/5.

¹⁵ في الأصل "و" وهو ذائد.

في أيدي هؤلاء ولا ما يؤخذ منهم، إذ يتصور ذلك في سائر الكفار الحربيين مثلا يمكن أن يكون في الكرج¹⁶ مسلم أو يكون بأيديهم مال مسلم بل هو واقع، فإن أوجب ذلك الكف عنهم واما بأيديهم أوجب الكف عن الحربيين واما بأيديهم ولا قائل به على أن الكلام فيمن علم انه منهم.

وكذا وجوب قسمة الفيء والغنيمة ووجوب نظر الإمام في المال الضائع ان أوجب الإعراض عما بأيديهم أوجب الإعراض عن الأموال المأخوذة من أهل الذمة في زماننا هذا.

فإنها إما مال ضائع وإما فيء مع أنه لا يقع فيها قسمة أصلا ولا ينظر الأئمة فيها كما هو حق النظر ثم أنها تؤخذ بالباطل بل مع أنواع الظلم وأكثر فقهاء النواهي لا يتحاشون عن تعاطيها ولا يبحثون عنها كيف أخذت وممن أخذت وعلى أي وجه أخذت بل لا يتطرق ببالهم شبهة في ذلك فضلا عن الحرمة وإذا سئلوا عن حكم هذه أموال وأموال أمثالهم من المشركين فتارة يقولون أنهم مسلمون ويتكلمون بالشهادتين وتارة يقولون أموالهم موقوفة على قتلهم إلى غير ذلك من الاعتذارات الباردة الصادرة من غير تأمل وإعمال[4ظ] رويّة والحال أنا مأمورون بأن نقول الحق أنى كنا، ولا نخاف في الله لومة لائم، وفقنا الله لما يحب ويرضى إنه خير الموفقين.

تمت هذه الرسالة التي هي من مؤلفات أعلم علماء زمانه الزاهد الورع المرحوم الشيخ عبد الله أفندي الربنكي، توفى في سنة ٥١١٥٩هـ [5و].

3. RİSÂLE FÎ BEYÂNİ MEZHEBİ'T-TAİFETİ'L-YEZÎDİYYE VE HÜKMİ EMVÂLİHİM” ADLI ESERİN TERCÜMESİ

Bu Yezîdiyye Taifesi ve Mallarının Hükümü Hususunda Bir Risâledir Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla

Allah’ım doğruyu bana ilham et. Doğru ve yanlış birbirinden ayırma gücü ver. Bizi azgınlıktan, kendini ifade edememekten, şüphelerden sakındır. Katından bize rahmet ver. Sen Vehhâbsın.

Bu kelimeler Yezîdiyye mezhebini, onlarla ilgili hükümleri ve sahip oldukları malların hükümünü açıklama sadedindedir. Onlar batıl inançlar ve bunların yanlış tevili konusunda müttetikirler. Ki bunlar küfrü ve sapkınlığı gerektirir.

Şu hususlar onların sapkın davranışlarındandır: Bunlar Kur’an-ı inkâr ediyorlar. Kur’an’ın yalan olduğunu iddia ediyorlar. Onlara göre mutemet olan Şeyh Fahr’dır. O’nun sözlerine sınımsız sarılırlar. Din adamlarına düşmanlık yaparlar, onları kızdırırlar. Daha da ötesi din adamlarına galip gelseler onları en acımasız bir şekilde öldürürler. Bu durum birkaç kez meydana gelmiştir. Dini kitaplar ellerine geçse onu pisliklere(gâzûrât) atarlar, yırtarlar, bu kitaplara büyük ve küçük abdestlerini yaparlar. Bu durum (onlar hakkında) gayet açıktır.

[Abdullah Rabtekî’ye Göre Şeriata Karşı Tutumları]

Karşılıklı rızaya dayanması durumunda zinayı helal görürler. Haberine güvendiğim biri bana, bu anlatılanların Şeyh Adiy (ya da Udey)’e nispet ettikleri Cilve isimli kitapta yazılı olduğunu gördüğünü söyledi. Onlar Adiy’i, Hz. Peygamberden üstün tutarlar. Hatta bu ikisinin karşılaştırılmayacağını söylerler. Allah’ı yemek, içmek, oturmak, kalkmak vb. sıfatlarla vasıflandırıyorlar. Allah, Hz. Peygamber ve Adiy hakkında hikâyeler anlatıyorlar. Bu hikâyeler Adiy karşısında Allah ve Peygamberi zelil gösteren, tahkir eden ve Allah ve Rasulu ile alay eden ifadeler içermektedir. (Yezîdîlere göre) Adiy, bu ikisinin kendisine gelmelerinden rahatsız olur. Adiy’in bu ikisinin sohbetine ihtiyacı yoktur. Onlarla karşılaşmaya ihtiyaç duymaz. Bunların dışında Allah ve Resulünün söylenenlerden tenzihini gerektirecek şeyler söylemektedirler. Onlar hanımlarını ve mehârimlerini

¹⁶ وهي مدينة بين همدان وأصبهان في نصف الطريق، وإلى همدان أقرب، ويضاف إليها كورة، وأول من مصرها أبو دلف القاسم بن عيسى العجلي وجعلها وطنه، وإليها قصد الشعراء وذكرها في أشعارهم. معجم البلدان، المؤلف: شهاب الدين أبو عبد الله ياقوت بن عبد الله الرومي الحموي (المتوفى: 626هـ)، الناشر: دار صادر، بيروت، الطبعة: الثانية، 1995، 446/4.

şehylerine sunuyorlar. Bunu da helal görüyorlar. Hatta bunu hayırlı kabul ediyorlar. Onlar namazda bir fayda olmadığına, namazı terk etmenin de bir sakıncası olmadığını ifade etmektedirler. Namaz gerekli değildir. Önemli olan kalp temizliğidir. Lâleş, onlara göre Kâbe'den daha faziletlidir. Lâleş'i ziyaret etmeye gücü yetenlerin Kâbe'yi ziyaret etmelerine gerek yoktur. Yezîdîler, Lâleş'e, başta Adiy'in kabri olmak üzere kutsal kabul ettikleri yerlere secde ediyorlar. (Onlara göre) ona secde etmeyen kâfirdir. Bu puta ve güneşe secde etmek gibidir. Bu emirlere, âlimlere ve şeyhlere secde etmek gibi değildir. Bu secde iki anlama gelir.

Onlar Adiy'in Allah ve meleklerine rağmen ümmetini kıyamet günü başında taşıdığı bir tabakta cennete götüreceğine inanırlar.

[Abdullah Rabtekî'ye Göre Fırkaları]

Bunlar onların bazı çirkin fiilleri ve iğrenç sözleridir. Bunlar onların içine karışıp ta hallerini haber verenlerin tevatür derecesindeki haberleridir. Onların kalplerinde gizlediklerini ortaya koyan birçok kimseden bunların üç fırka olduklarını söylediklerini duydum.

Birinci grup aşırıları olan(gulât) Adiy b. Müsafir'in Allah olduğuna inanmaktadır.

İkinci grup Adiy'in ilahlıkta Allah'a ortaklık ettiğini, sema işlerini Allah'ın, yeryüzündeki işlerinde Adiy'in kontrolünde olduğuna inanmaktadır.

Üçüncü grup Adiy'in ne Allah ne de şeriki olduğuna inanmaktadır. Adiy, Allah'ın katında büyük vezir makamındadır. Allah ona danışmadan hiçbir emir vermez.

Bunların hepsi küfür ve sapkınlık üzerine müttefiklerdir. Araştırdığım kadarıyla bunların mezhebi hulûle meyletmektedir. Bundan dolayı da Hristiyanlığa meylederler ve Hristiyanların bazı inançlarını tasvip ederler. Bu zikredilenler küfrü gerektirir. O halde bazı Maliki kitaplarında nakledildiği gibi bunlar asli kâfirdir. Oda el-Müttefak ve'l-Muhtelif kitabından nakletmiştir. Maliki mezhebine göre bir belde küfür hükümleri zahir olursa orası dâru'l-harp olur. Ahmed b. Hanbel ve Şafii mezhebi de böyledir. Bunların malları ganimet olarak alınır. Ebu Hanife'nin Kitab-ı sağîri'nde (geçtiğine göre) birinci çocuk mürtettir. İkincisi ya asli kâfirdir ya da dedelerinin irtidat ettiği için mürtettirler ve bu hal üzere asırlarca kalanları tekfir etmeyenler ya onların durumunu bilmediği için ki bunlar mazurdurlar, - konuşamamanın şifası soru sormaktır- ya da imanla küfür sebepleri arasındaki farkı bilmemesidir. Veya onlardan korkmaktadır. Ya da onlardan bir şeye tamah edip mezheplerine rıza göstermektedir.

[Şeriata Göre Onların Durumu]

Onlar bazen Müslüman olduklarını söylerler. Kelime-i şehadet getirirler. Ehl-i hak yanında mezheplerini gizlemek için takıyye yoluyla namaz kılarlar. Bu durumda Müslüman olup kanlarını korurlar mı? Ya da batıl inançlarından dönüp pişmanlık duyarak bunların butlanını kabul etmesi gerekmez mi? Fakihlere göre kâfirin Müslüman olması, mürtedin tövbesi kısmında bunları yapmasının tövbesinin kabul olmayacağı noktasındandır. **Envar'da** mürtedin ve kâfirin Müslümanlığı, kelime-i şehadet getirmeleri, İslâm'a muhalif bütün inançlardan teberri etmeleri ve küfür olan bütün inançları terk etmeleri gerekir. Bilinmektedir ki onlar her ne kadar inançlarını terk etmeye zorlansalar da Hocaları, Lâleş ve Adiy hakkındaki inançlarından teberri etmezler.

Başka bir görüşe göre onlar zındıklardır. Zındıkların tövbeleri de kabul edilmez. (Bu münâfıkar) müminlerle karşılaştıkları vakit "(Biz de) iman ettik" derler. (Kendilerini saptıran) şeytanları ile baş başa kaldıklarında ise: Biz sizinle beraberiz, biz onlarla (müminlerle) sadece alay ediyoruz, derler. (Bakara, 2/14.)

Sağîr'de böyle geçer. Ahmed, Malik ve Ebu Hanife'nin rivayetlerinden biride böyledir. (İmam Nevevi) Ravda'da, Rüyani Hilye'de bu yönde amel edilmesi gerektiğini söyledi. Her iki durumda da

nikâhlanma, kestiklerini yeme, cizye ile dâru'l-İslâm'da kalma, nikâhlarını kıyma, onları öldürme ve onlarla savaşıma konusunda tartışma yoktur. Bunlar güçlü oldukları zaman geçerlidir.

[Mallarının Hükümü]

Sahip oldukları malların hükmüne gelince; onlar aslen kâfirdir dersek bunlarla ilgili hüküm el-Müttefak ve'l-Muhteliften aktarıldığı şekildedir. İrtidatlarına hükmederek ölümle büyüklerden küçüklere intikal eden mal feydir. Çünkü aralarında tevarüs yoktur. Alış veriş, ticaret ve benzeri yollarla –gasp, soygun, hırsızlık gibi- elde ettikleri kazanımları kendi aralarında gerçekleşiyorsa bu ya feydir ya da zayi mal hükmündedir. Çünkü ellerindeki bu iki şıkkın dışına çıkamaz. Bu ikisi konusunda tasarruf yetkileri yoktur. Yaptıkları muamele Müslüman ya da gayri Müslimlerle gerçekleşip malın kimden alındığı biliniyorsa bunun iadesi gerekir. Bu güç yetmesi durumunda muamelenin fasit olacağı içindir. Ridde kısmında olduğu gibi. Malın kimden alındığı bilinmiyorsa zayi hükmündedir. Genel olarak onlar için mal düşünülemez. Onların ölüm ve rücu ihtimaline karşı bir kenarda bekletilir. Kitaplarda meşhur olan şudur: Mürtedin malı mevkuftur. Onun bir dönem Müslüman olduğu, mal kazandığı düşünülürse bu mal emeğin karşılığı olarak onundur. Daha sonra İslâm'la alakasını kesmesi durumunda tövbe ederse mülkiyeti devam eder. Küfür üzere ölür ya da öldürülürse fey ya da zayi mal hükmündedir. Bizim ele aldıklarımız böyle değildir. Müslüman oldukları düşünülürse ellerindeki mallar zikredildiği gibidir. Küfürlerinde ısrar etmeleri durumundaki durumu tartışmaya gerek yoktur. Çocukları Müslüman kabul edilir. Onlara terettüp eden mallarda mevkuftur. Onlar için mal düşünülemez ki mevkuftur olsun dersin şöyle deriz: Onların çocuklarının Müslüman oldukları ile ilgili ihtimali Sahibü'r-Ravda uydurdu. Onların babaları gibi kesin olarak mürtet olduklarını ifade etti. Müslüman olduklarını kabul etsek de tasarrufları batıldır. Mükellef değildirler. Onların yerine tasarrufta bulunacak, hibe, vasiyet ve benzeri kabul edecek birisi yoktur. Ergenleri gibi mevkuftur kabul edilecek malları düşünülemez.

Onlar arasında Müslümanlardan ve zimmilerden birileri olabilir ya da onların elinde gasp veya diğer yollarla alınmış Müslümanların malları olabilir. Buna bazen fey bazen ganimet denir. Ganimetin pay edilmesi gerekir. Kayıp malı da imamın değerlendirmesi gerekir. Bu hususlar bilinen durumlardır. Bunlar Yezîdîlerin ellerinde bulunana ve onlardan alınana mahsus durumlar değildir. Bu durum diğer savaşılabilecek kâfirler içinde geçerlidir. Mesela Kerçte bir Müslüman olabilir veya Yezîdîlerin elinde bir Müslümanın malı olabilir ki bu bir vakiyadır, bu durum onlardan ve onların elindekinden el çekmeyi gerektirse aynı şekilde harbilerden ve ellerinde bulunandan da el çekmeyi gerektirir. Bu görüşte olan yoktur. Söz onlardan olduğu bilinenle ilgilidir.

Aynı şekilde fey'in ve ganimetin taksim edilmesi ve imamın kayıp malı değerlendirmesinin gerekliliği onların elinde olandan yüz çevirmeyi gerekli kılsa aynı şekilde zamanımızdaki zimmet ehlinde alınan mallardan da yüz çevirmeyi gerektirir.

Onların elindeki mal ya kayıp ya da fey'dir. Bu malda taksimat olmaz ve imamın bir değerlendirmesine de gerek yoktur. Bu şekilde alınması durumunda haksız yere ve zulümle alınmış olur. Uzak yerdeki âlimlerin çoğu buna önem vermezler. Onun nasıl alındığına, kimden alındığına bakmazlar. Haramlığı bir yana akıllarına şüphe dahi gelmez. Bu mallar ve benzeri müşriklerin mallarının hükmü sorulduğunda bazen onların kelime-i şهادeti söyledikleri için Müslüman olduklarını söylerler bazen de mallarının ölümüne bağlı olduklarını söylerler. Bunlar düşünmeden taşınmadan verilen cevaplardır. Durum şu ki biz nerede olursak olalım gerçeği söylemek zorundayız. Allah'ın emirleri hususunda gerçeği söylemekte kınayanın kınamasından korkmayız. Allah sevdiği ve razı olduğu konularda bizi muvaffak eylesin. O, başarılı kılanların en hayırlısıdır.

Zamanının önemli âlimlerinden züht ve verâ (sahibi) merhum Abdullah Efendi er-Rabteki'nin eserlerinden olan bu risâle tamamlandı. Abdullah Rabteki 1159'da vefat etti.

SONUÇ

Müellif, risâlenin ilk varaklarında Yezîdîlerin İslâm ve İslâm'ın temsilcilerine karşı takındıkları aşağılayıcı ve ötekileştirici yaklaşımlarını ele almıştır. Risâlede Yezîdîler'in kendi din adamlarına gösterdikleri saygı ve bu din adamlarının sözlerinin bağlayıcılığını vurgulamıştır. Bu meyanda Yezîdîler'in Adiy b. Müsafir'e ilahi bir görev yüklediklerini ve ilahlık hususunda Allah'a ortaklık yaptığına inandıklarını ifade etmiştir. Adiy b. Müsafir'e verilen bu insanüstü konum zamanla kabrinin kible olmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Bütün bâtmî karakterli firkalarda olduğu gibi Yezîdîler'inde yeri geldiğinde takıyye ilkesine başvurdukları belirtilmiştir. Risâlede anonim rivayetlere yer verilmiştir. Yezîdîlerin kutsal kitabı cilve zikredilmekle beraber kim tarafından ve hangi dilde yazıldığına değinilmemiştir.

Yezîdîler'in etnik kökeninin nereden geldiği ile ilgili farklı yaklaşımlar mevcuttur. Tahkikini yaptığımız risâlede de bu taifenin asıllarıyla ilgili bilgi verilmemiştir.

Risâlenin son varakalarında İslâm'a göre Yezîdîler'in konumu ele alınmıştır. Risâlede müellifin atıfta bulunduğu kaynaklardaki bilgilerle tespit edebildiğimiz kaynaklardaki bilgiler benzerlik arz etmektedir.

Risâle, reddiyeci bir yaklaşımla yazılması, anonim rivayetler ihtiva etmesi gibi özellikler taşısa da bu alanda araştırma yapacakların müracaat edecekleri temel kaynaklardan biri olma özelliği taşıması bakımından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Âl-i Ferec, Kusay Hüseyin (2012). *Teracimu Kurrâi'l-Kıraati'l-Kuraniyye fi Musul*, Irak, Merkez'l-buhûs ve'd-diraseti'l-İslâmiyye.
- Aydemir, Salih (2010). Küresel Dünya Küçük Dini Grupların Varoluşsal Sorunları ve Entegrasyonel Asimilasyonu: Yezîdîler Örneği, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(24), 7-32.
- Bozan, Metin (2012). Şeyh Adi'siz Yezîdîlik: Yezîdîlerin Adî b. Müsafir Algısında Yaşanan Farklılaşmalar, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 53(2), 23-41.
- Burhaneddin el-Havarizmî, Nasır b. Abdusseyid Ebi'l-Mekarim İbn Ali (ty.). *el-Mağrib*, Daru'l-Kütübi'l-Arabî.
- el-Cürcanî, Ali b. Muhammed b. Ali (1983). *Kitabu't-Tarifât, Tahk: Dabatahu ve Sahhahahu Cematu'n mine'l-Ulema Bişrafi'n-* Naşir, 1. Baskı, Beyrut, Daru'Kütübi'l-İlmiyye.
- ed-Duyuci, Said (2003). *el-Yezidiyye*, 1.Baskı, Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr.
- (1974). *eş-Şeyh Abdullah er-Rabtekî*, Bağdat: Mecelletü'l-Mecmai'l-İlmi el-Kürdi.
- Ebu'l Fida, İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kureşi (1988). *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, thk. Ali Şiri, 1.Baskı, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi.
- Hübeyra, Yahya b. Muhammed (ty.). *el-İfsah an Maani's-Sihah*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Hüseyin, Sadruddin Muhammed b. Abdurrahman (ty.). *Rahmetü'l-Ümme fi İhtilafi'l-Eimme*, Dabatahu: Muhammed Abdulhalik ez-Zenatî, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Kesir, Ebu'l Fide İsmail b. Ömer (1997). *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 1. Baskı, Daru Hicr Littibâati ve'n-Neşr ve't-Tevzî ve'l-İlan.

- İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed el-Maruf (ty.). *el-Bahru'r-Raik Şerhu Kenz ed-Dekaik*, 2. Baskı, Daru'l-Kütübi'l-İslâmi.
- İbrahim el-Erdebili eş-Şafii, Yusuf (ty.). *el-Envâr li A'mâli'l-Ebrâr fi'l-Fıkhı's-Şafii*, thk. Muhammed Seyyid Osman, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- el-Makrîzî, Ahmed b. Ali b. Abdulkadir Takıyyüddin (1997). *es-Sülûk Limarifeti Düveli'l Mülük*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, 1. Baskı, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Mevhûb el-Lehmî, el-Mübarek b. Ahmed b. El-Mubarek (1980). *Tarih-u Erbil*, Tahk: Sami b. Seyyid Hummas es-Sakar, Irak: Vizaratü's-Sekafe ve'l-İlam-Daru'n-Reşid Li'n-Neşr.
- Muhammed Murad, Muhammed Halil b. Ali b. Muhammed (1988). *Silkü'd-Dürer fi Ayani'l-Karni's-Sânî Aşer*, 3. Baskı, Daru İbn Hazm.
- en-Nevevî, Ebu Zekerıyya Muhyiddin Yahya (1991). *Ravdatü't-Talibîn ve Umdetü'l-Miftîn*, Tahk: Zühayr Çavuş, 3. Baskı, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmi.
- er-Rûyani, Ebu'l-Mehasin Abdulvahid b. İsmail (2009). *Bahru'l-Mezhep*, thk. Tarık Fethi es-Seyyid, 1. Baskı, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- es-Selefi, Hamdi Abdulmecid (2008). *İkdü'l-Cüman ve Teracimi'l Ulema ve'l Udeba el-Kürt*, 1. Baskı, eş-Şarika.
- eş-Şeybani, Ebu'l Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdulkarim b. Abdulvahid (1997). *el-Kamil fi't-Tarih*, thk. Ömer Abdusselam Tedmurî, 1. Baskı, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-Arabiyye.
- Yakut el-Hamevî, Şihabüddin Ebu Abdullah er-Rumî (1995). *Mücemu'l-Buldan*, 3. Baskı, Beyrut: Daru Sâdır.
- Turan, Ahmet (1986). *Yezidi İnanç ve İbadetleri*, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 137-171.
- (1991). *Yezidîlerin Toplumsal Yaşayışları*, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(5), 67-90.
- ez-Zirikli, Hayrettin b. Mahmud b. Muhammed b. Ali b. Faris (2002). *el-Alam*, 15. Baskı, Daru'l-İlm Lil melayin.